

Program edukacyjny OTOP „Przyroda wokół nas – Ptaki”

Wśród wszystkich zwierząt żyjących w otoczeniu człowieka trudno znaleźć grupę bardziej różnorodną, bardziej fascynującą, a jednocześnie łatwiejszą w obserwacji niż ptaki. Ich obecność daje się łatwo zauważyć dzięki często kolorowemu ubarwieniu i głośnym śpiewom. Ptaki towarzyszą nam niemal na każdym kroku – spotykamy je w drodze do sklepu, podpatrujemy przez okno w domu lub w szkole albo oglądamy na spacerze z rodziną. Dzięki swej powszechności ptaki stanowią znakomity „punkt wyjścia” do poznania piękna i złożoności otaczają-

Obserwacje terenowe to jedna z ulubionych form pracy. Opiekun: Ewa Lewandowska, Gimnazjum nr 6 w Toruniu

cego nas świata. Ich obserwacja sprzyja kształtowaniu szacunku i sympatii dla przyrody.

Mając to wszystko na uwadze, Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków już od 6 lat współpracuje z nauczycielami i animatorami edukacji pozaszkolnej w ramach autorskiego programu edukacyjnego „Przyroda wokół nas – Ptaki”. W tym czasie materiały programu trafiły do ponad 1200 osób, wspierając je propozycjami uatrakcyjniającymi zajęcia i pomagającymi „zarazić” podopiecznych pasją odkrywaniem tajemnic przyrody. Każdy uczestnik – lokalny koordynator programu – otrzymuje bezpłatnie pakiet materiałów, w skład którego do chwili obecnej weszły wydawnictwa:

- Książka „Ptaki. Podręcznik dla nauczyciela” (częścią książki są karty pracy),
- Zestaw kolorowych foliogramów,
- Broszury: „Czy budki lęgowe rozwiążą problem ochrony dziuplaków?” i „Wędrówka. Przystosowanie ptaków do zmian pór roku”.
- Płyta CD „Ptaki i ich siedliska” (zawierająca również nagrania głosów ptaków)

Z pakietem przekazywane są również ulotki zachęcające uczniów i opiekunów do pracy z edukacyjnym portalem internetowym *OTOP Junior* (www.otopjunior.org.pl). Nauczyciele znajdą na nim materiały pomocne w realizacji programu. Ze strony pobrać można pliki z wizerunkami ptaków do pokolorowania. Wydrukowanie ich i rozdanie uczestnikom zajęć ułatwi i uatrakcyjni pracę z młodszymi dziećmi. Na zajęciach rozwijających umiejętności plastyczne i manualne wykorzystać można pracę techniką origami – na portalu znajdują się wzory modeli ptaków wraz z dokładną instrukcją ich wykonania. Dla nieco starszych ptakolubów przygotowane zostały gry i quizy (poświęcone m.in. wędrówkom ptaków oraz różnorodności ptasich siedlisk), które pomagają poszerzać wiedzę lub utrwalać uzyskane wcześniej wiadomości. *OTOP Junior* daje także możliwość publikowania własnych zdjęć oraz prowadzenia blogów, w których uczniowie opisywać mogą swoje spotkania z ptakami. Fo-

*„Jakie ptaki żyją na miejskim podwórku?”
Zabawy na portalu OTOP Junior*

Uczniowie Szkoły Podstawowej w Biesalu sami przygotowali karmę dla ptaków, opiekun: Mirosława Gromacka

rum portalu oraz blogi pozwalają im także uzyskać porady od bardziej doświadczonych użytkowników. Na portalu regularnie zamieszczane są informacje o organizowanych przez OTOP akcjach masowych (**Europejskich Dniach Ptaków, Zimowym Ptakoliczeniu, Spring Alive!**) oraz wydarzeniach o zasięgu lokalnym (wycieczkach, warsztatach), które również mogą pomóc w urozmaiceniu szkolnych zajęć. Okazjonalnie organizowane są konkursy fotograficzne lub plastyczne.

Konkurs o miano najaktywniejszego edukatora

Od momentu rozpoczęcia programu z materiałów OTOP skorzystało szerokie grono edukatorów. Część z nich regularnie przekazuje nam informacje o efektach swoich działań oraz opinie dotyczące pakietu edukacyjnego, przesyłając z końcem każdego roku szkolnego ankiety i sprawozdania podsumowujące kolejny okres pracy. Za wszystkie jesteśmy bardzo wdzięczni – cieszy nas szczególnie fakt, że w zdecydowanej większości nauczyciele deklarują chęć dalszej współpracy w ramach programu. Jest to dla nas motywacja do rozwijania i udoskonalania naszej oferty. Pragnąc w sposób szczególny uhonorować tych, którzy w realizację zadań oraz innych działań poszerzających zainteresowania uczniów wkładają najwięcej czasu i wysiłku, przygotowaliśmy konkurs na najbardziej aktywnych realizatorów programu edukacyjnego OTOP. Konkurs, w ramach którego oceniana będzie aktywność w latach 2009/10 i 2010/11, ogłoszony został na stronie OTOP (www.otop.org.pl).

Jury weźmie pod uwagę następujące kryteria:

- Liczbę zrealizowanych propozycji programowych,

- Częstotliwość przekazywania raportów koordynatorowi,
- Różnorodność metod realizacji programu, znajdującą odbicie w nadesłanych materiałach,
- Przygotowanie i przesłanie własnych scenariuszy zajęć opartych na propozycjach programu (najciekawsze zostaną opublikowane w Biuletynie Programu Edukacyjnego i/lub na stronie internetowej OTOP),
- Udział w akcjach wspierających realizację programu (Europejskie Dni Ptaków, Zimowe Ptakoliczenie, Spring Alive!)

Oferta konkursowa skierowana jest do wszystkich uczestników programu z wyjątkiem pracowników ośrodków edukacji ekologicznej przy parkach narodowych i krajobrazowych. Ogłoszenie wyników nastąpi we wrześniu 2011, a rozdanie nagród (lornetek i albumów przyrodniczych ufundowanych przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej) na spotkaniu realizatorów programu z przedstawicielami OTOP.

Sugestie uczestników programu

W nadsyłanych przez realizatorów programu ankietach i sprawozdaniach szczególnie cenne są dla nas uwagi krytyczne, które pozwalają nam udoskonalać

Praca uczniów z Zespołu Kształcenia Specjalnego nr 1 w Gorzowie Wielkopolskim, opiekun: Krystyna Kaleta

w miarę możliwości ofertę edukacyjną tak, aby coraz efektywniej wspierała nauczycieli w ich działaniach. Z przyjemnością informujemy, że prace nad materiałami dla nauczania wczesnoszkolnego weszły w ostatnią fazę – nowa publikacja będzie wysyłana do zainteresowanych w roku szkolnym 2010/2011. Więcej informacji na temat nowych elementów pakietu zamieszczono w ostatnim rozdziale niniejszego biuletynu.

W nadesłanych w tym roku sprawozdaniach pojawiły się zgłaszane nam już wcześniej uwagi, że obecne propozycje programowe nie uwzględniają możliwości dzieci i młodzieży z różnym stopniem niepełnosprawności. Konieczna jest w związku z tym każdorazowa adaptacja materiałów do możliwości tej grupy odbiorców. Doceniamy wagę problemu i w najbliższej przyszłości (termin jest uwarunkowany głównie możliwościami pozyskania środków finansowych) dołożymy starań, aby przygotować taką pozycję z myślą o osobach niepełnosprawnych.

Wśród zgłaszanych uwag i opinii znalazło się również zdanie, że propozycje programu nie są dostosowane do warunków lokalnych szkoły. Chcielibyśmy w związku z tym podkreślić, że przedstawione w książce dla nauczyciela zadania dotyczą najbardziej pospolitych siedlisk i stanowią punkt wyjścia do dalszych działań. Mogą być dostosowywane do lokalnych uwarunkowań przez prowadzącego zajęcia. Wiemy, że w wielu przypadkach tak właśnie się dzieje. Należy również pamiętać, że uczestnik programu nie jest zobowiązany do realizacji wszystkich przedstawionych zadań – jeśli w okolicy nie ma zbiornika wodnego, zadanie polegające na regularnej obserwacji ptaków wodnych po prostu nie zostanie wykonane. Nadrzędnym celem, który przyświeca materiałom programu, jest rozwijanie umiejętności obserwacji środowiska naturalnego i samodzielnego wnioskowania, uwalnianie na piękno oraz uczenie szacunku dla przyrody. Można ten cel osiągnąć także bez realizacji wszystkich zadań.

Program „Ptaki” w roku szkolnym 2009/10

Odbiorcy programu

Dzięki sprawozdaniom nadesłanym przez uczestników programu „Ptaki” mogliśmy przyjrzeć się, jak w minionym roku szkolnym przebiegała jego realizacja. Bardzo dziękujemy za wszystkie, niezwykle bogate i różnorodne, materiały – odzwierciedlały one szerokie spektrum aktywności nauczycieli i ich podopiecznych.

*Zajęcia w Szkole Podstawowej w Biesalu,
opiekun: Mirosława Gromacka*

Program był realizowany przez instruktorów edukacji pozaszkolnej, nauczycieli ośrodków szkolno-wychowawczych, zespołu kształcenia specjalnego, a przede wszystkim gimnazjów, szkół podstawowych i liceum, a także przedszkoli. Proponowane treści przekazywano uczniom na lekcjach środowiska, przyrody, biologii, korzystali z nich również pedagodzy innych specjalności, m.in. bibliotekarz (przygotowanie wystawy książek dotyczących ptaków) i logopeda (wykorzystanie treści związanych z ptakami podczas zajęć). Znaczna grupa uczestników programu realizowała zadania w ramach zajęć pozalekcyjnych, pracując z młodzieżą szczególnie zainteresowaną ptakami i przyrodą. Zajęcia przybierały formę:

- ✓ Koła ekologicznego (SP w Modliborzycach, opiekun: Jerzy Feret)
- ✓ Koła ornitologicznego (Gimnazjum nr 14 w Łodzi, opiekun: Dorota Filewska)
- ✓ Klubu Młodego Ornitologa (Gimnazjum nr 27 w Szczecinie, opiekun: Halina Szczepaniec)
- ✓ Szkolnego Koła OTOP (SP nr 14 w Gdańsku – opiekun: Zdzisława Głowienka, Zespół Kształcenia Specjalnego nr 1 w Gorzowie Wielkopolskim – opiekun: Krystyna Kaleta)
- ✓ Klubu Przyjaciół Ptaków (SP w Wólce Kłuckiej, opiekun: Jolanta Bętkowska)
- ✓ Koła przyrodniczego (Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych w Bełchatowie – opiekun: Aneta Głapińska, SP w Uniszkach Zawadzkich – opiekun: Marianna Gumienka)

Ulubione zadania

Z analizy przesłanych do nas informacji wynika, że średnio w ciągu roku realizowano 1/3 propozycji przedstawionych w książce dla nauczyciela. Po raz

*Planowanie wycieczki –
Szkoła Podstawowa nr 6 w Boguszowie-Gorcach,
opiekun: Ewa Wiewiórowska*

kolejny okazało się, że najwięcej radości i satysfakcji sprawiają dzieciom zadania związane z rozpoznawaniem ptaków, czego dowodem jest bardzo duża popularność zadania polegającego na rozpoznawaniu ptaków krukowatych. Te duże, mało płochliwe ptaki o charakterystycznej sylwetce pozwalają się obserwować z niewielkiej odległości. Co również ważne – przebywają w bezpośrednim sąsiedztwie szkoły. W grupie popularnych znalazło się również zadanie polegające na przeprowadzeniu wycieczki lub spaceru w towarzystwie zaproszonych znajomych i rodziny. O jego edukacyjnym znaczeniu kilkakrotnie wspomniano w nadesłanych do koordynatora ankietach: „Szczególnie polecam zadanie 17, gdzie uczniowie bardzo chętnie oprowadzali i przedstawiali znane im gatunki ptaków” (Paulina Cuber, Gimnazjum w Mikołowie), „Dzieci czuły satysfakcję z umiejętności rozpoznawania gatunków, na które wcześniej nie zwracały uwagi (opiekun: Katarzyna Kasperska, Zespół Szkół w Górzycy).

Zadanie nr 9 (Terytorium. Ptak miesiąca: żuraw), polegające na liczeniu przelatujących żurawi, nie należało co prawda do często realizowanych, jednak tam, gdzie udało się je przeprowadzić, dostarczyło uczestnikom wiele radości

Wielu opiekunów zaangażowało się wraz z uczniami w akcje monitorowania stanu lokalnych populacji ptaków. W ramach tematu majowego (Gatunki pospolite i rzadkie. Ptaki miesiąca: jaskółki) prowadzono kontrolę gniazd jaskółek. Najwięcej informacji przyszło z małych

miejscowości o wiejskim charakterze, chętnie zamieszkiwanych przez jaskółki. Uczniowie ze Szkoły Podstawowej w Modliborzycach (27 osób) skontrolowali 277 gospodarstw, dzięki czemu udało im się naliczyć 678 gniazd dymówki i 276 gniazd oknówki. Liczby są w tym przypadku imponujące, ale nie najważniejsze – bardziej istotny jest fakt, że dzięki poznaniu stanu lokalnej populacji i powtarzaniu kontroli w kolejnych latach zaistnieje możliwość porównania danych i, być może, zauważenia zmian, które mogą świadczyć o niekorzystnych zjawiskach zachodzących w środowisku. Nie można pominąć dodatkowej kwestii – stosunku gospodarzy do zamieszkujących ich siedziby ptaków. W

niezbyt odległej przeszłości zdarzały się przypadki niszczenia gniazd jaskółek, spowodowane nieprawidłową interpretacją przepisów sanitarnych. Można mieć nadzieję, że dzięki kontaktowi z uczniami kontrolującymi gniazda jaskółek, lokalni gospodarze przekonają się o pożytecznej roli ptaków, które zamieszkują ich obejścia.

Ptakom w minionym roku szkolnym mocno dała się we znaki zima. Łatwiej jednak było im ją prze-trwać dzięki pomocy niemal wszystkich uczestników programu. W wielu miejscach przygotowano specjalne „kąciki” (Temat: Czy dokarmiać ptaki? Ptaki miesiąca: sikory i łuszczeniaki), w których posadzono drzewa i krzewy, dające owoce chętnie zjadane przez ptaki. Gromadzono również karmę i regularnie napełniano karmniki – nie zapomniano o tym w dniach wolnych od nauki szkolnej (głównie w weekendy).

*Uczniowie ze Szkoły Podstawowej Nr 1 w Kruszwicy obserwują
brzegówki, opiekun: Magdalena Musiałowska*

Wyznaczane były wtedy dyżury, dzięki czemu stan karmników nieustannie był monitorowany, a uczniowie uczyli się odpowiedzialności i systematyczności w podjętych działaniach.

Metody wykorzystywane w pracy z programem

Realizacja zadań bardzo często przebiegała z wykorzystaniem na zajęciach różnych form ekspresji plastycznej. Uczniowie mogli więc rozwijać nie tylko wiedzę na temat ptaków, lecz również umiejętności twórcze i manualne. Dużą popularnością cieszyła się propozycja ptasiego orgia – układając modele ptaków, uczniowie ćwiczyli także cierpliwość, wynagradzaną pięknym efektem końcowym.

Często stosowaną formą pracy było przygotowanie gazetek ściennych, prezentowanych później na szkolnych korytarzach. Mogli się z nimi zapoznać inni uczniowie i nauczyciele, co dla młodych twórców było dodatkowym powodem do dumy. Tematyka prac dotyczyła często realizowanego właśnie zadania z książki dla nauczyciela lub zjawisk przyrodniczych, związanych z porą roku. Zbieranie i opracowywanie materiałów stało się okazją do doskonalenia pracy zespołowej oraz zachęcenia wykonawców do samodzielnego poszukiwania potrzebnych informacji. Wykorzystywano w tym celu książki, czasopisma, a także programy multimedialne (w tym wchodzącą w skład pakietu edukacyjnego płytę CD „Ptaki i ich siedliska”) i Internet.

Sprawozdania wskazują, że coraz większa liczba edukatorów wykorzystuje na zajęciach Internet

W pracy z programem korzystano z tradycyjnych i najnowszych źródeł informacji. Szkoła Podstawowa w Biesalu, opiekun: Mirosława Gromacka

jako źródło wiadomości i zachęca do tego swoich podopiecznych. Jest to niezwykle ważne – szybkie wyszukiwanie potrzebnych informacji oraz ich właściwa selekcja są umiejętnościami, bez których coraz trudniej się obejść i których kształtowanie należy rozpoczynać możliwie wcześnie. Dzieci bardzo chętnie korzystają z nowoczesnych technologii. Znalazło to potwierdzenie w sprawozdaniach: „Strzałem w dziesiątkę okazało się zorganizowanie warsztatów ornitologicznych z zastosowaniem komputera, laptopa i rzutnika oraz programów multimedialnych” (Beata Budkowska-Liponoga, Zespół Szkół w Karczmiskach).

Zarówno tradycyjne formy prezentacji (albumy, plakaty, gazetki ścienne), jak i te wykorzystujące najnowsze techniki (prezentacje multimedialne)

stanowią znakomite narzędzie do realizacji całorocznego zadania „Mój ulubiony gatunek”. Pragniemy zwrócić w tym miejscu uwagę na zakres treści przedstawianych przez uczniów w ramach tego zadania, a także innych działań o podobnym charakterze, które w swoim założeniu mają być twórcze. Zdarza się, że prezentowane przez uczniów informacje to wyłącznie „suche fakty” przepisane z podręcznych źródeł, dotyczące rozmiarów ciała, rozpiętości skrzydeł czy liczby jaj składanych przez dany gatunek. Są to oczywiście istotne informacje z biologii ptaków, zachęcamy jednak do tego, by motywować uczniów do samodzielnej pracy na temat gatunków, być może znanych im z codziennego życia. Opisanie własnych doświadczeń i spostrzeżeń ma dużo większe zna-

Warsztaty ornitologiczne z wykorzystaniem multimediiów. Szkoła Podstawowa w Karczmiskach, opiekun: Beata Budkowska-Liponoga

„Życie bociana” – młodzi aktorzy ze SP nr 20 w Jastrzębiu Zdroju podczas występu na Węgrzech, opiekun: M. Pacan

czenie edukacyjne. Pomoże w rozwijaniu spostrzegawczości i umiejętności formułowania wniosków, które później mogą być rozszerzane o dodatkowe informacje, trudne do uzyskania metodą samodzielnego obserwacji.

Okazji do dzielenia się z innymi swoimi wrażeniami ze spotkań z ptakami dostarcza wspólne redagowanie przez grupę własnej gazetki – swoje periodyki tworzyli m.in. uczniowie ze Szkolnego Koła Ornitologicznego „Dudek” przy Szkole Podstawowej nr 7 w Giżycku (opiekun: Elżbieta Witek-

„Bogatka”

*Jesteś żółta jak słońce
Jesteś w połowie czarna,
jak me myśli:
puste, błędne, samotne,
a biała jak:
wdzięk, dobroć, czystość.
Nazwa twoja jest bogata
nie w pieniądze,
ale w miłość i urodę.
Twoje nóżki zwinne,
skrzydełka pracowite.
Latasz po dary jesieni,
by przetrwać mroźną zimę.
Lato jest ciepłe i miłe,
a ty fruwasz i ćwierkasz,
bo wdzięku masz tyle...
Twoje oczy jak płatki śniegu
migoczą...
nocą.*

Ola Owczarz, SP 14 w Gdańsku

Pawlukojć) i koła ornitologicznego przy Szkole Podstawowej nr 10 w Sieradzu (opiekun: Małgorzata Włodarczyk).

Uczniowie, którzy lubią wierszowaną formę wypowiedzi, mogli ćwiczyć tę umiejętność, opowiadając o swoich ulubionych ptakach – w Szkole Podstawowej nr 14 w Gdańsku (opiekun: Zdzisława Głowienka) co roku uczniowie przygotowują zbiór własnych wierszy, który w czerwcu wręczany jest rodzicom. Wiersze te to czasami małe „perełki”, pokazujące ile emocji wyzwać może w dziecku przyglądanie się przyrodzie.

Poza talentami pisarskimi uczestnicy programu rozwijali także inne – przygotowywali na przykład przedstawienia i inscenizacje oparte na motywach z życia ptaków. Pracę nad przedstawieniem młodzi aktorzy rozpoczynali od poznania prawdziwych losów swoich bohaterów. W inscenizacji ptasiej historii były odtwarzane lub przekształcane tak, by bawić i uczyć zgromadzonego audytorium. Ta forma pracy pozwala na silne emocjonalne zaangażowanie uczniów, pomocne w utrwaleniu szacunku do przyrody i sympatii dla ptaków – dzieci na chwilę przecież „weszły w ich skórę”. Inscenizacje przygotowało wielu uczestników projektu, a rezultat ich działań prezentowany był co najmniej na forum szkoły. Premiera przedstawienia „Życie bociana”, przygotowanego przez uczniów Szkoły Podstawowej nr 20 w Jastrzębiu Zdroju (opiekun: Maria Pacan), odbyła się na Węgrzech. Było to możliwe dzięki uczestnictwu w projekcie „Wirtualny Eden” w ramach programu Comenius – razem z uczniami z Polski brali w nim udział młodzi miłośnicy ptaków z Węgier, Rumunii i Czech.

Konkursy i współpraca z innymi placówkami

Miniony rok szkolny obfitował w konkursy. Najczęściej wybieraną formą były konkursy plastyczne. Cieszą się one dużą sympatią uczniów, jako jeszcze jedna możliwość rozwijania własnej inwencji twórczej. Ciekawą inicjatywę podjęto w Szkole Podstawowej nr 7 w Giżycku (opiekun: Elżbieta Witek-Pawlukojć). Klasy II–III rywalizowały ze sobą o tytuł „Ptasiej klasy ekstra”. W ramach zmagania uczestnicy w kolejnych etapach musieli wykazać się wiedzą o ptakach oraz zdolnościami muzycznymi, plastycznymi i recytatorskimi.

Część szkół biorących udział w programie organizowała konkursy z udziałem innych placówek – najczęściej z tej samej miejscowości lub gminy. Były też propozycje ogólnopolskie. Jedną z nich to

Eko-turniej w Szkole Podstawowej w Karczmiskach, opiekun: Beata Budkowska-Liponoga

ogólnopolski konkurs plastyczno-literacki „Ptasie przyloty”, zorganizowany przez Szkołę Podstawową nr 14 w Gdańsku z okazji Spring Alive! oraz Święta Polskiej Niezapominajki. Na konkurs zgłoszono ponad 560 prac plastycznych i ponad 130 wierszy. Wiele zgłoszeń napłynęło ze szkół i ośrodków realizujących program „Przyroda wokół nas – Ptaki”. Jury (w którego składzie z ramienia OTOP

był także koordynator programu edukacyjnego) miało duży problem z wyborem najlepszych prac. Ostatecznie ogłoszono 35 laureatów i przyznano 16 wyróżnień. Nagrodzone prace plastyczne zostały wykorzystane do przygotowania kalendarza na rok 2011, a wiersze zebrano w formie tomiku poezji.

Turnieje wiedzy ornitologicznej i inne formy rywalizacji poświęcone „ptasiej edukacji” znakomicie sprzyjają upowszechnianiu wiedzy o ptakach i przyrodzie. Współpracujące z nami szkoły brały w nich udział jako organizatorzy, bądź chętnie korzystali z propozycji innych instytucji i organizacji. Szkoła Podstawowa w Wólce Kłuckiej (opiekun: Jolanta Bętkowska) zajęła 3. miejsce w konkursie na wysokiej jakości produkt „Szkolne Ogrody. Projekt «Szkolny ogród – ostoja dla ptaków»”, organizowany przez Stowarzyszenie Społeczno-Kulturalne „Nasze Śląskie”. Podopieczni pani Marianny Gumiennej ze Szkoły Podstawowej w Uniszkach Zawadzkich zdobyli 2. i 3. miejsce w konkursie „Zostań przyjacielem ptaków”, ogłoszonym przez „Tygodnik Ciechanowski”. Uczniowie ze Szkoły Podstawowej w Biesalu (opiekun: Mirosława Gromacka) wzięli udział w konkursie „Ptasie sprawy” przygotowanym przez Fundację Albatros, prowadzącą Ośrodek Rehabilitacji Ptaków Dzikich w Bukwałdzie.

Bardzo cennymi inicjatywami są próby nawiązania kontaktu z działającymi lokalnie przyrodnikami oraz innymi osobami, którym bliska jest ochrona przyrody. Szczególnie polecamy kontakt z lokalnymi grupami Ogólnopolskiego Towarzystwa Ochrony Ptaków – wiele z nich chętnie podejmie współpracę w zakresie edukacji ekologicznej. W działaniach Zespołu Kształcenia Specjalnego w Gorzowie Wielkopolskim (opiekun: Krystyna Kaleta) uczestniczą na przykład członkowie Grupy Lokalnej „KLANGOR”. Zachęcamy więc do odwiedzenia strony internetowej OTOP (www.otop.org.pl), gdzie znajduje się lista działających grup lokalnych i ich dane teleadresowe.

Współpracę ze szkołami i innymi placówkami rozwijają również ośrodki edukacyjne przy parkach narodowych i krajobrazowych. Wiele z nich wspiera nasz program i pomaga nam trafić z ofertą do zainteresowanych nauczycieli. To cenne, bo przyrodnicza specyfika obszaru chronionego i fachowa pomoc służb parkowych stanowi niezastąpioną pomoc w dodatkowym urozmaiceniu realizowanych zadań pakietu edukacyjnego. I tak na przykład uczniowie z Zespołu Szkół w Górzycy (woj. lubuskie, opiekun: Katarzyna

Praca nagrodzona w konkursie „XX lat w krainie puchacza”, organizator: Piotr Rynka, SP w Charzykowach

Obserwacje nad Zbiornikiem Jeziorsko z Jarosławem Krajewskim, wiceprezesem OTOP. SP TO „Edukacja” w Łodzi, opiekun: Barbara Zaradzka

Kasperska) mieli dużą satysfakcję z obserwowania gęsi (ptaki września w ramach tematu poświęconego wędrówkom) w otulinie Parku Narodowego „Ujście Warty”, stanowiącego jedno z najważniejszych miejsc odpoczynku i żerowania tych ptaków w Polsce. Wzięli też udział w konkursie organizowanym przez park. W Szkole Podstawowej w Charzykowach po raz XVI odbył się Gminny Konkurs Ekologiczny, organizowany przez stałego już współpracownika programu edukacyjnego OTOP, Piotra Rynkę. Ostatniej edycji przyświecało hasło: „XX lat w krainie puchacza, czyli co zrobisz, aby pomóc sówom”, nawiązujące do akcji edukacyjno-informacyjnej Zaborskiego Parku Krajobrazowego. Współorganizatorem konkursu był m.in. Park Narodowy „Bory Tucholskie”. Zakres tematyczny konkursowych zmagani obejmował wiedzę o obu parkach, biologię i ekologię sów, a także zasady gospodarki leśnej.

Uczestnicy programu edukacyjnego „Ptaki” współpracowali w minionym roku szkolnym nie tylko z OTOP, lecz również z innymi, ogólnopolskimi oraz regionalnymi organizacjami przyrodniczymi, między innymi z Towarzystwem Przyrodniczym „Bocian”, Polskim Towarzystwem Ochrony Przyrody „Salamandra”, Ligą Ochrony Przyrody, Polskim Towarzystwem Przyjaciół Przyrody „proNatura” czy Fundacją Wspierania Inicjatyw Ekologicznych (w ramach prowadzonego przez nią programu „Sowy Polski”).

Przyroda i my

Na osobną uwagę w realizacji zajęć „z ptakami” zasługują zagadnienia związane z europejską siecią

obszarów chronionych Natura 2000. Wiedza na temat tej, nienowej już przecież u nas, formy ochrony przyrody ciągle nie jest powszechna. W programowej książce „Ptaki” jeden z rozdziałów poświęcony jest podstawowym informacjom dotyczącym funkcjonowania tej sieci. Obszary Natura 2000 rozmieszczone są na terenie całej Polski, warto sprawdzić, czy w rejonie bliskim szkoły znajduje się taki obszar (www.natura2000.gdos.gov.pl). Będzie on z pewnością ciekawym miejscem wycieczek i pomocą w uświadomieniu dzieciom i młodzieży, a być może i ich rodzicom, konieczności ochrony cennych fragmentów przyrody, o których istnieniu lokalni mieszkańcy

może nie wiedzą. W poznawaniu obszarów „naturalnych” brali udział m.in. uczniowie z Zespołu Szkół w Dąbrowie Biskupiej (opiekun: Lidia Pomianowska) i Szkoły Podstawowej w Jastrzębiu Zdroju (opiekun: Maria Pacan).

Kwestia rozumienia potrzeby i skuteczności ochrony przyrody „wokół nas” wiąże się z przekazaniem tej wiedzy lokalnym mieszkańcom – rodzinom i znajomym uczniów. Nie da się bowiem skutecznie chronić ptaków i ich siedlisk bez przekonania ludzi o znaczeniu tych elementów przyrody dla prawidłowego funkcjonowania otaczającego nas świata. „Działania proekologiczne przynoszą efekty, gdy są skierowane jednocześnie do uczniów, rodziców i mieszkańców” (Jolanta Bętkowska ze Szkoły Podstawowej w Wólce Kłuckiej). Przykładem bardzo efektywnej współpracy z lokalną społecznością są działania podjęte w Gorzowie Wielkopolskim (opiekun: Krystyna Kaleta). Zespół Kształcenia Specjalnego przygotował miejską akcję „Przyjaciele dziuplaków”, w którą w różny spo-

Uczniowie Szkoły Podstawowej w Swarzewie w rezerwacie OTOP „Beka” (obszar Natura 2000), opiekun: Katarzyna Skrzypkowska

sób zaangażowali się uczniowie z Zespołu Szkół Budowlanych, lokalny tartak, urząd miejski oraz dzieci i młodzież ze szkół oraz przedszkoli.

Propozycje na rok szkolny 2010/2011

Terenowe imprezy edukacyjne

W ciągu roku OTOP organizuje kilka terenowych akcji edukacyjnych, które stanowią ciekawą propozycję dla osób zainteresowanych poszerzeniem działań związanych z programem „Ptaki”. Europejskie Dni Ptaków, Zimowe Ptakoliczenie oraz Spring Alive! zachęcają do zwrócenia uwagi na zjawiska zachodzące w świecie ptaków, charakterystyczne dla poszczególnych pór roku. Dodatkowym walorem tych akcji jest możliwość udziału w organizowanych z tej okazji wycieczkach, prowadzonych przez doświadczonych wolontariuszy OTOP. Lista wycieczek towarzyszących w całym kraju Europejskim Dniom Ptaków i Zimowemu Ptakoliczeniu pojawia się odpowiednio wcześniej na stronie internetowej OTOP. Informacji warto również szukać na portalu *OTOP Junior*. Spring Alive!, jako akcja bardziej rozciągnięta w czasie, ma nieco inny charakter, jednak także w jej przypadku organizowane są spotkania z ornitologami (w minionym roku szkolnym odbyły się one w ogrodach zoologicznych).

Osoby zainteresowane udziałem w akcjach i organizacją lokalnego/ szkolnego wydarzenia związanego z nimi, mogą otrzymać od OTOP zestaw pomocniczych lub promocyjnych materiałów.

✓ Europejskie Dni Ptaków

Europejskie Dni Ptaków są międzynarodową imprezą organizowaną od kilkunastu lat przez

światową federację BirdLife International – OTOP jest jej partnerem w Polsce. Odbywają się zawsze w pierwszą sobotę i niedzielę października, a ich głównym celem jest zwrócenie uwagi ludzi na wielki spektakl przyrody, jakim jest jesienna wędrówka ptaków. W czasie tych dwóch dni odbywa się wiele wycieczek, których uczestnicy notują na specjalnych kartach wszystkie napotkane gatunki, a wyniki przesyłają do OTOP. Dodatkowo można wtedy wziąć udział w wielu innych wydarzeniach – konkursach, wystawach, pokazach, prezentacjach – mających na celu przybliżenie ludziom świata ptaków, lub samemu je zorganizować. Udział w EDP to także okazja do rozszerzenia realizacji zadania wrześniowego, dotyczącego właśnie wędrówek ptaków.

✓ Zimowe Ptakoliczenie

Odbywająca się w ostatni weekend stycznia akcja zachęca uczestników do przyjrzenia się ptakom, które nie odleciały z Polski na zimowiska, lecz pozostały w naszym kraju w towarzystwie gatunków przylatujących z północno-wschodniej Europy. Jej głównym celem jest policzenie ptaków żyjących zimą blisko człowieka. Obserwujemy je przy karmniku, na podwórku, w parku lub w przydomowym ogrodzie. Z uwagi na fakt, że w niektórych województwach termin akcji zbiega się z feriami zimowymi, możliwe jest przesunięcie obserwacji tak, by mogli w niej wziąć wszyscy uczniowie (należy jednak pamiętać, by różnica w czasie była jak najmniejsza). Znakomitym pomysłem jest połączenie udziału w akcji z realizacją zadania „Ptasi kącik” – dzięki corocznemu uczestnictwu w Zimowym Ptakoliczeniu możliwe jest śledzenie, jak wiedzie się skrzydlatym gościom odwiedzającym go w kolejnych latach. To także dobra okazja do utrwalenia umiejętności rozpoznawania podstawowych gatunków sikor i łuszczaków.

✓ Spring Alive!

Jako jedyna z wymienionych akcja nie trwa wyłącznie przez weekend, lecz zaczyna się 1 kwietnia i trwa do 30 maja. Jest to międzynarodowa inicjatywa, w której bierze udział 35 państw europejskich i Republika Południowej Afryki. Polega na wypatrywaniu i nasłuchiowaniu czterech „posłańców wiosny”: kukułki, jerzyka, dymówki oraz bociana białego. Obserwacje są rejestrowane na specjalnej stronie internetowej www.springalive.net, dzięki czemu możliwe jest śledzenie „wędrówki” wiosny przez Europę. Brak dostępu do Internetu nie

Na wycieczce z okazji Europejskich Dni Ptaków.
Szkoła Podstawowa Nr 6 w Boguszowie-Gorcach,
opiekun: Ewa Wiewiórowska

Wystawa z okazji Spring Alive! w Szkole Podstawowej Nr 14 w Gdańsku, opiekun: Zdzisława Głowienka

stanowi przeszkody we wzięciu udziału w projekcie – wystarczy spisać obserwacje (gatunek, data i miejsce spotkania), a następnie wysłać je tradycyjną pocztą na adres centralnego biura OTOP w Markach. Uczestnictwo w Spring Alive! na pewno pomoże urozmaicić realizację tematów z książki dla nauczyciela: „Głosy ptaków. Ptak miesiąca: kukułka” oraz „Ptaki pospolite i rzadkie. Ptaki miesiąca: jaskółki”.

„Kącik młodego ptasiarza” w kwartalniku OTOP „Ptaki”

Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków wydaje dla swoich członków kwartalnik „Ptaki”. Pismo może być pomocą w pracy nauczyciela-przyrodnika. Jest w nim m.in. „Kącik młodego ptasiarza”, w którym stałe pozycje stanowią działy:

✓ „Młodzież w działaniu”.

Dział poświęcony młodym osobom, które aktywnie angażują się na rzecz ptaków. Mogą tu pojawić się również artykuły promujące działalność całych grup – jest to kolejna sposobność dla uczestników programu

edukacyjnego do pochwalenia się efektami swojej pracy. Zachęcamy do tego serdecznie – kwartalnik „Ptaki” trafia do ponad 2500 osób (członków OTOP) w całej Polsce.

✓ „Działaj i obserwuj”

To dział zawierający porady dla młodych, dociekliwych przyrodników, którzy chcieliby poznać fascynujący świat przyrody i prostymi działaniami włączyć się w jego ochronę. Porady tu podane mogą być także wykorzystane w pracy szkolnych kół zainteresowań oraz na lekcjach.

✓ „Zagadki Pana Eustachego”

W numerze 4/2010 ukaże się już ostatni tekst w tym dziale. Był to cykl zagadek, łamigłówek i innych zabaw, które przez 5 lat przybliżyły najmłodszym czytelnikom świat ptaków.

✓ „Ptasie abecadło”

To oryginalna forma prezentująca gatunki ptaków spotykane w Polsce. Teksty „Ptasiego abecadła” mogą być wykorzystane np. do zorganizowania klasowego lub szkolnego konkursu recytatorskiego.

Szkolne Koła OTOP

Szkolne Koła OTOP są ofertą skierowaną nie tylko do szkół, lecz również do innych placówek prowadzących działalność edukacyjną. Dzięki tej formie członkostwa możliwy jest silniejszy kontakt z Towarzystwem, gwarantujący regularne otrzymywanie informacji o realizowanych lub planowanych działaniach OTOP. Członkostwo zapewnia również systematyczne otrzymywanie kwartalnika „Pta-

Pasowanie na członków szkolnego koła OTOP. Szkoła Podstawowa Nr 14 w Gdańsku, opiekun: Zdzisława Głowienka

ki”. Wśród licznych artykułów, poza wspomnianą wcześniej sekcją dla dzieci i młodzieży, znajduje się stały dział prezentujący teksty poświęcone wybranym gatunkom, przygotowane przez wysokiej klasy specjalistów, a także dział omawiający najcenniejsze dla ptaków obszary w Polsce.

Założenie koła szkolnego jest bardzo proste. Informację na ten temat można uzyskać na stronie internetowej www.otop.org.pl lub kontaktując się bezpośrednio z centralnym biurem OTOP w Markach: 22 761 82 05.

Nowe pozycje w pakiecie edukacyjnym

W nadchodzącym roku szkolnym pakiet edukacyjny zostanie wzbogacony o dwie pozycje. Pierwsza z nich to broszura „Ptasie zabawy”. Zawiera ona propozycje zabaw, które mogą być realizowane zarówno indywidualnie przez każdego ucznia, jak również przez grupę dzieci pod opieką nauczyciela lub opiekuna. Autorzy dołożyli starań, aby wśród propozycji znalazły się gry i zabawy, których wykorzystanie możliwe jest w domu lub w klasie, a także takie do zastosowania na dworze. Mamy nadzieję, zgodnie z hasłem „nauka poprzez zabawę”, że poza rozrywką będą one interesującym dla dzieci źródłem wiedzy.

Drugą pozycją w pakiecie będą scenariusze „Ptaki w edukacji wczesnoszkolnej”. Niemal od początku funkcjonowania programu edukacyjnego współpracujący z OTOP nauczyciele zwracali uwagę na brak oferty uwzględniającej potrzeby i możliwości najmłodszej grupy odbiorców. Mamy nadzieję, że scenariusze spełnią pokładane w nich nadzieje.

O dostępności nowych wydawnictw jak najszybciej poinformujemy realizatorów programu „Ptaki”. Będziemy bardzo wdzięczni za wszelkie komentarze na ich temat – zarówno pozytywne, jak i krytyczne.

Konkurs dla realizatorów programu „Ptaki”

Pragniemy jeszcze raz serdecznie zachęcić do udziału w konkursie na najbardziej aktywnych realizatorów programu. Pod uwagę brane będą zarówno sprawozdania obejmujące miniony rok szkolny, jak i ten, który właśnie się rozpoczyna. Zapraszamy do dzielenia się z nami relacjami ze swojej pracy – czekamy na nie do 30 czerwca 2011. Zasady konkursu można znaleźć również na internetowej stronie OTOP w dziale edukacyjnym.

Przydatna literatura

1. Bezzel E. *Jakie to pióro?* Warszawa 2010
2. Będkowska H. *Nagrody szkolne. Natura 2000*, Warszawa 2009
3. Brown R, Ferguson J., Lawrence M., Lees D. *Tropy i ślady ptaków*, tłum. Lisiewicz Z., Warszawa 2006
4. Chandler D., Unwin M. *Obserwujemy ptaki. Poradnik dla początkujących*, tłum. Jastrzębiec P., Warszawa 2006
5. Graszka-Petrykowski D. *Ptaki. Profesjonalny przewodnik dla początkujących obserwatorów*, Warszawa 2005
6. Graszka-Petrykowski D. *Ptaki w twoim ogrodzie. Praktyczny przewodnik*, Warszawa 2008
7. Hanzak J. *Jaja i gniazda ptaków*, Warszawa 1974
8. Jonsson L. *Ptaki Europy i obszaru śródziemnomorskiego*, Warszawa 1998.
9. Kruszwicz A.G. *Ptaki Polski. Tom I i II + CD*, Warszawa 2005
10. Kruszwicz A.G. *Pomagamy ptakom*, Warszawa 2005
11. Marczewski A., Maniakowski M. *Ptasie ostoje. Przewodnik*, Warszawa 2010
12. Rohrbach C. *Domki dla ptaków*, tłum. Kruszwicz A.G., Warszawa 1997
13. Specht R. *Ptaki wokół domu*, tłum. Cofta T., Warszawa 2000

Praca nagrodzona w ogólnopolskim konkursie „Ptasie przyloty”. Organizator: Zdzisława Głowienka, Szkoła Podstawowa Nr 14 w Gdańsku

Podsumowanie

Przed nami siódmy rok pracy z programem edukacyjnym „Przyroda wokół nas – Ptaki”. Wielu uczestników jest z nami niemal od początku jego funkcjonowania. Wszystkim jesteśmy za tę obecność bardzo wdzięczni. Dziękujemy tym, którzy dotychczas dzielili się z nami radościami i trudami swojej pracy, która – choć nieraz niewdzięczna – ma fundamentalne znaczenie dla naszej przyszłości, dla ludzi i przyrody. Lektura każdego sprawozdania, oglądanie każdego zdjęcia ze zrealizowanych zadań napędza nas ogromną satysfakcją i pozwala cieszyć się osiąganymi przez naszych współpracowników sukcesami. Są one z roku na rok coraz bardziej imponujące i ciekawsze.

Optymizmem napędzają nas wypowiedzi współpracujących nauczycieli: „Dzięki programowi «Ptaki»

i materiałom dołączonym z większą swobodą i łatwością można było przeprowadzić wiele ciekawych zajęć” (Paulina Cuber, Gimnazjum w Mikołowie),

„(...) otrzymany Program od Państwa będzie dla nas wspólnym drogowskazem w poznawaniu ptaków” (Grażyna Szczygalska, Przedszkole nr 97 „Leśna Polanka” w Warszawie). „To mój trzeci rok pracy z programem. Cieszę się, że podjęłam się tego zadania. Satysfakcja tym większa, że zadowoleni są też uczniowie i bardzo chętnie uczestniczą w organizowanych przeze mnie zajęciach” (Elżbieta Przybył, Zespół Szkolno-Gimnazjalny w Czarnocinie). Jesteśmy pewni, że ptaki łączą ludzi.

W rozpoczynającym się roku szkolnym życzymy sukcesów w pracy pedagogicznej i wychowawczej, wiele entuzjazmu oraz nieustannego zachwytu nad pięknem otaczającego nas świata.

Każdą chwilę można wykorzystać na obserwację ptaków. Szkoła Podstawowa w Żelaznej Górze, opiekun: S. Cytrynowicz, A. Kamińska

Zwracamy uwagę na zmianę adresu Pomorskiego Biura Regionalnego, z którego program „Ptaki” jest koordynowany. Korespondencję prosimy kierować na nowy adres.

Hanna Rachwald
Koordynator Programu Edukacyjnego
hanna.rachwald@otop.org.pl

Antoni Marczewski
Asystent Programu Edukacyjnego
antoni.marczewski@otop.org.pl

Pomorskie Biuro Regionalne w Rumi

Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków:

<http://www.otop.org.pl>, office@otop.org.pl

Biuro centralne w Markach: ul. Odrowąża 24, 05-270 Marki, tel. 22 761 82 05

Pomorskie Biuro Regionalne: ul. Lipowa 4, 84-230 Rumia, tel. 58 341 26 93

Sfinansowano ze środków

Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej